

Aczi, hoczi. (Válasz egy kérdésre.) Van nyelvünkben egy szócska: *sze*, mely fölszólító, fölbátorító, parancsoló szókhoz függesztve, azokat nyomósabbá, erősebbé teszi. *Nesze* csak annyit, mint *ne*, de valamivel nyomósabb. A NySz. (III, 98) több példát hoz föl a *sze* szócska alkalmazására a XV—XVIII. századból: *mutassátoksze*, *gondoljátoksze* meg, *eredjsze*, *nyujtsadsze*, *addsze*, *láthaddsze*, *nézsedsze* stb. Valamint a *háromszer*, *hatszereből* stb. idők jártával *háromszor*, *hatször* lett, szintűgy lett, a hangrendi hasonulás törvényénél fogva, az *addsze*, *lássadsze*, *noszeből* *addsza*, *lássadsza*, *nosza* vagy *nossza* stb. Mindezen fölszólítások, parancsolások közt kétségkívül leggyakoribb: az *addsze*, *hozdsze*. Ezek, mivel gyakran hömpölyögték az ajkon, leghamarabb lecsiszolódtak, megkoptak. Így lett azután belőlük a nép ajkán *aczi*, *hoczi* vagy *hoczzi* (Vö. Lehr: Toldi, 1882 a 416. l. és MNy. XIII, 311).

Viczek. Adataink e szóra a következők: *vitzek* = „colymbus, ein Fisch-Teich“ (PPB. 1767 és 1801), „halastó“ (BSZD. 1792), „halastó, colymbus, piscina“ (Sim. Krist. 1810); *viczek* = „der Fischteich“ (Kunoss 1835-től), Fogarasi 1836-tól; Tud. Társ. Zs. 1838, Ballagi 1846-tól 1891-ig; *vicek* = „colymbus, wichtel, Fischteich, Schleich“ (NySz. 1893).

Ha ennyi bizonyíték van valamely szóra, lehetetlennek látszik, hogy valaki kétségbe vonhassa az ilyen szónak meglétét vagy egykori megvoltát. Már pedig ez a *viczek* nemcsak hogy most nem, de sohasem jelentett halastavat, sőt mi több, nincs is „*viczek*“ szava a magyarnak, s nem is volt soha. Létezésének bizonyítékai két nagy tévedésre vannak alapítva, a mint ez a következőkből világosan ki fog tűnni.

Ez a szó, jobban mondva, ez a betűsoport MA. lat.-magy. szótárának 1621-i kiadásában fordul elő legelőször: „colymbus = Buár, vízben búvó madár, Vitsec, Wiczec“.

Tudnunk kell, hogy MA.-nál a szóvégi *c* mindig *k* hangot, a *cz* pedig, akármely helyzetben mindig *cs* hangot jelöl, valamint a néhol nála is előforduló *ts* is, úgyhogy mind a *vitsec*, mind a *wiczec*, mai helyesírásunk szerint, *vicek*nek olvasandó.

Ítt történt az első tévedés, még pedig egy oly kiváló magyar tudós részéről, mint a minő Bod Péter volt. Ő t. i. a Molnár Albert *cz*-jét — hogy-hogy nem *ts* helyett — *tz*-vel írta át, ez pedig nála a mai *cz*-nek felelt meg s így ő azt, a mi *vicek*eknek hangzott, mai írásunk szerint, *viczek*re torzította el. A későbbi szótárírók, egyik a másik után, szolgálilag másolták tovább az eltorzított alakot.

A második hibát meg egy német tudós követte el MA. 1708-i kiadásának magy.-lat. részében. A nürnbergi kiadó ugyanis megbízta az odavaló Beer Kristófot, iktassa a szótárba a magyar szók latin értelmezése mellé a németet is. Beer azonban — noha könyveket írt Magyarországról s a magyar királyokról — nem tudott magyarul, úgyhogy szegénynek a magyar szó német jelentését a latin értelmezésből kellett kiokoskodnia. Ebből azután furcsa német jelentések kerekedtek, különösen akkor, mikor az értelmező latin szónak két vagy több jelentése volt. Ez történt a MA. „*viczek*“-jével is. Ő maga ezt a latin *colymbus*-sal értelmezte, de ez a görögös latin szó halastavat, úszóhelyet (Forcellini) és buvármadarat is jelent (Calepinus).

BEER csakúgy találomra a „halastó“ jelentést választotta és MA-t így egészítette ki: „*viczek*, Colymbus, Fischteich“.* A későbbi szótárírók megint, egyik a másik után másolták le a hamis jelentést is.

A *viczek* tehát, mint nem létező szó, törlendő szótárainkból.

A *vicsek*-et átvette MA. szótárából az 1629-iki szebeni Nomenclatura (103), továbbá GROSSINGER, ki 1793-ban följegyezte, hogy „Molnár (mergos) majores *Vitsek* nominat, nunc mutata Orthographia *Vötsök* in usu est“.** CzF. is a *viczek*nél *vöcsökre* utal.

Vajjon ismeri-e valamelyik (különösen tömteni) nyelvjárásunk a *vicsek* nevű vízi madarat? SZILY KÁLMÁN.

Boronaház vagy rendfaház: A MNy. XIV, 29. lapján e címen közlöttekre megjegyzem a következőket: 1. A *borona* (gömbölyű fenyű szálfá) a esíki székely nyelvjárásban általában használatos, de legtöbbszörre *borna* alakban, megkülönböztetésül a *borona* nevű gazdasági eszköztől. Olyan vastag, gömbölyű szálfenyőt jelent, melynek 15—35 cmternél nem nagyobb az átmérője. Az ennél vastagabb fenyű szálfát már *faragnivaló fának* hívják. Bármilyen vastag legyen a fa, ha legalább két oldalon meg van faragva, már nem *borona*, hanem *faragott fa*. 2. *Borona v. boronás ház* (csűr, istálló, pajta stb.), a melyik ilyen gömbölyű fenyűboronából épül, melyet a szegleteken *gerezdbe* fejszével rónak össze. 3. *Rendfa* az épület magasságát jelenti, mert minél magasabb az épület, vagy minél vékonyabbak a boronák, annál több *rendfából* áll, vagyis annál több sor (rend) *borona* van a falakon egymás fölé rakva. Van tíz *rendfás*, húsz *rendfás*, tizenöt *rendfás* stb. épület. Az épület magassága akkor is *rendfa* szerint számítatik, ha az nem boronából, hanem *faragott fából* van építve, melynek *gerezdjét* már fűrészszel vágják. A *gerezd* az összerótt fáknak a berovás helyén kívül eső végét jelenti. A *rendfa* tehát rakófát nem jelent. 4. A NySz.-ban olvasott *renddel rakott ház* nem a lakóhelyiségek számát jelöli, valamint a MTsz.-ban található *rendfaház* nem *rendberakott farakást* jelent, hanem azt, hogy a ház hány *rendfából* van építve. 5. „*Rendit kerülve*“ azt teszi, hogy építés közben hány sor (rend) fát raktak föl. Már *négy rendet kerülünk*, ez azt teszi, hogy az épülőfélben levő épületre kereken már négy sor (rend) fát fölraktak. Így *kerülnek* az épületen sorjában ötöt, hatot stb. Így lesz az épület tíz, tizenöt, húsz *rendfaház*, csűr, istálló stb. vagyis annyi *kerülés*. 6. A „*talpas ház*“ készen álló új, vagy régi házat jelent s az elnevezés semmi vonatkozásban nem áll az épület állandóságával, vagy *elvonatottságával*, mert a *talpas* csak az építkezés módjára vonatkozik. *Talpas ház*, olyan faház, melynek legalsó *kerülése*, vagyis a talpa *faragott fából* van, melyet *talpfának* hívnak. Átvitt értelemben *talpas ház* az is, melynek mellékét a földszinén kereken földdel föltöltik azért, hogy a töltés a hideget elzárja. Hogy a töltés szilárdabban álljon, egy *rend fával* szegélyezik azt s a töltés tetejét agyaggal megtapasztják és fehérre meszelik. Ezen a *töltésen* ülnek nyári ünnepnapok délutánjain a szomszédok a heti élményeket megbeszélni. Ezt a gyülekezetet *kiülönök* hívják. *Talpas ház* tehát az is, mely mellett az uteza felől ilyen *kiülő* töltés, vagy *talp* van. T. NAGY IMRE.

* Sajtóhibából: Fischleich.

** Hist. Phys. Hung. II. 364.